

Als we alleen maar vasthouden aan onze identiteit, worden we een lege huls.

LITERATUUR • MAURICE HOOGENDOORN BEELD AP EN CORA HENDRIKS

Haruki Murakami en de worst

De boeken van de Japanse schrijver Haruki Murakami zijn (ook) in Nederland zeer geliefd. Waarom raken zijn verhalen ons zo? 'Lezers voelen de belofte van een andere manier van leven', volgens filosoof Ype de Boer.

Ype de Boer

Op zijn twintigste verjaardag maakte Ype de Boer kennis met Haruki Murakami. 'Ik kreeg zijn roman *Norwegian Wood* cadeau. Dat boek gaat over een student en ik studeerde zelf ook. Het verhaal greep me en daarna ben ik alles van hem gaan lezen. Als er even niets meer was en ik moest wachten op zijn volgende roman, had ik een soort heimwee. Maar ik was niet alleen fan. Ik maakte ook aantekeningen, schreef vragen op over de symboliek. Ik ervoer troost en romantiek bij de kleine levens van de personages, en bij hun onafhankelijkheid, maar ook frustratie over hoe weinig ze soms openstaan voor zaken buiten hun comfortabele leven.' Inmiddels is De Boer afgestudeerd in de filosofie en werkt hij als buitenpromovendus – iemand die in de tijd van de baas of in eigen tijd probeert te promoveren – aan een proefschrift over de Italiaanse filosoof Agamben. De interesse voor literatuur, en in het bijzonder voor het werk van Murakami, bleef. In de afgelopen jaren werkte De Boer aan een filosofisch boek op basis van de literatuur van de Japanse schrijver, nu verschenen onder de titel *Murakami en het gespleten leven*.

Los van het feit dat hij goed schrijft: waarom spreekt Murakami westerse lezers aan? 'Murakami's personages hebben aan het begin van zijn verhalen vaak een overzichtelijk, routineus leven. Maar door een ingrijpende gebeurtenis – een trauma, de dood van een naaste, of een liefde – voelen ze dat er aan hun fundamenten wordt gemorrelt. Er gebeurt iets met Murakami's personages. Hoe zij omgaan met wat er op hun pad komt, biedt lezers troost, denk ik. Ze ervaren begrip, genegenheid. Er zit een belofte van een andere manier van leven in zijn verhalen. Zelfs in de verhalen die oppervlakkig gezien niet goed aflopen, is er op een complexe manier die positieve ondertoon. De personages keren niet terug naar hoe het was, en niet alles komt goed, maar er heeft zich wel een rijkere wereld voor hen geopend.'

Het is gangbaar Murakami's literatuur te interpreteren als een zoektocht naar het ware zelf. Maar u ziet dat anders.

'Het klopt dat de personages, juist doordat er aan hun fundamenten wordt gemorrelt, sterker proberen vast te houden aan hun identiteit, aan wie ze waren vóór dat de boel begon te schuiven. Of ze willen zo snel mogelijk iemand anders worden. Maar volgens mij is de kern van Murakami's verhalen, dat de personages uiteindelijk juist het idee loslaten dat er sprake moet zijn van één duidelijke identiteit. Ze leren hun innerlijke gespletenheid te accepteren.'

Maar in interviews spreekt Murakami zelf ook over het zoeken naar het ware zelf. 'Dat is waar, maar – en dit klinkt pedant – we moeten de interviews van Murakami niet te serieus nemen. Zodra hij een interview geeft, simplificeert hij. Dan stelt hij bijvoorbeeld dat de mens zelf zijn lot bepaalt. Maar in zijn boeken zit het veel complexer, is er van alles waardoor de personages worden gestuurd. Door het lot, door de geest, door dingen waar ze zelf geen controle over hebben. Je zou kunnen zeggen dat hij qua verbeelding verder is dan als denker. Dat is hem niet te verwijten, want hij pretendeert ook nergens een filosoof te zijn en als schrijver weet hij de meest complexe zaken te verbeelden.'

Is Murakami spiritueler dan hij zelf denkt? 'In zijn boeken is er geregeld sprake van een onderdeel in de mens dat voorbij het bewustzijn gaat. Een deel waarover de mens zelf geen controle heeft, maar dat toch heel nauw met hem is verbonden. Niet per se een goddelijke kracht, maar wel een onpersoonlijke kracht die

'Een radicale openheid naar het leven is ook een ideaal.'

veel rijker is dan enkel een onderdrukt en driftmatig onderbewuste. In *Hard-boiled Wonderland en het einde van de wereld* noemt Murakami dit ook echt 'de geest', in andere verhalen gebruikt hij er beelden voor. Een kraai. Of een spiegelbeeld. De personages leven vaak innerlijk, maar ook uiterlijk in twee werelden. Een van die werelden is vreemd, droomachtig, we kennen er de wetten niet. Dat die werelden naast elkaar bestaan, heeft in mijn ogen te maken met de strijd van de personages tussen zelfbehoud en zelftransformatie. Ze willen vasthouden aan hun oude identiteiten maar tegelijk is er – door liefde, of door dood – een nieuw leven begonnen.'

Wat zegt het over onze tijd dat dit thema een snaar raakt?

'Identiteit is een problematisch begrip geworden. Er is de roep om authentiek te zijn, maar tegelijk geloven velen niet meer in de grote verhalen die ons vroeger richting en een fundament gaven voor onze persoonlijkheidsvorming – religie bijvoorbeeld. We geloven niet meer in een absolute waarheid. Hoe gaan we daarmee om? Daarmee worstelen de personages van Murakami.'

Ze verlangen naar spiritualiteit maar ontberen de taal ervoor omdat het contact met de traditie er niet meer is?

'Ja. In *Hard-boiled Wonderland en het einde van de wereld* is er een personage dat in een bibliotheek de dromen van schedels probeert te le-

Haruki Murakami

zen. Hij ziet flarden maar kan er geen geheel van maken, waardoor hij zich afvraagt of de kloof niet te groot is geworden tussen zijn eigen tijd en die van de dromen. Oude, heilige teksten zijn voor veel mensen vandaag dode letters geworden. We zoeken nog steeds bezieling, maar ervaren die niet meer. We voelen dat er iets verloren is gegaan.'

Is het gevolg van die ontredde personages rondlopen en vooral druk zijn met hun identiteit te bewaren, met zelfbehoud? 'Dat is één manier om op die verlieservaring te reageren. Nihilistisch. Een comfortabel leven lijkt het hoogst haalbare. Maar er is ook een andere houding mogelijk: dat het verlies van absolute waarden een nieuwe mogelijkheid blootlegt. Als er geen waarden meer boven het leven staan, kan het leven zelf meer ruimte krijgen.'

Wat bedoelt u?

'Stel dat je jezelf als Japanner ziet, of als moslim. Dan horen daar bepaalde codes bij. Dingen die je wel en niet doet, belangrijk vindt, waar je op richt. Dat betekent dat er ook zaken buiten de boot vallen. Op het moment dat je het

geloof verliest in de absolute waarde van zulke identiteiten, kunnen die andere dingen je eenvoudiger bereiken. Een radicale openheid naar het leven is ook een ideaal.'

Dat klinkt mooi, maar is het gevolg niet veeleer chaos als je het geloof in die grotere verhalen en identiteiten hebt verloren? Waar vind je dan nog houvast?

'Ik zeg niet dat identiteit er niet toe doet, maar de vraag is: ben je in staat open te blijven staan voor verandering? Als iets op je pad komt dat schuurt met hoe jij jezelf ziet, probeer je die frictie dan weg te masseren of zie je die spanning als vruchtbaar? Murakami laat personages zien waarbij identiteit zo overheersend is dat die beperkend is. Als we een muur om ons heen bouwen en alleen maar vasthouden aan onze identiteit, worden we een lege huls. Wij kunnen geen echt contact hebben, en groeien, als we niet willen nadenken over wat de ander zegt en wat ons overkomt, maar alleen vasthouden aan wat we al dachten. Dat gevaar is er. Het is interessant dat in Murakami's verhalen liefde risicovol is. Een relatie aangaan betekent leren leven met verschil, met gespletenheid. Dat is heel anders dan via een datingsite

eling met onze identiteit

Vandaag verschijnt de nieuwe roman (deel 1) van Haruki Murakami in het Nederlands. Recent schreef Ype de Boer een filosofische analyse en door-denkend van Murakami's fictie.

TWIN VAN DEN BERGH

Ontvankelijk voor het onbekende

Een belletje dat gaat rinkelen, ergens onder grond, een figuur uit een schilderij die ineens op de bank zit. Het is typisch Haruki Murakami. Ook het eerste deel *Een Idee verschijnt van zijn nieuwe roman De moord op de Commendatore staat vol wonderlijke gebeurtenissen. Waarom Murakami ons zo aanspreekt, toont Ype de Boer in *Murakami en het gespleten leven*.*

Met *De moord op de Commendatore* kiest Murakami opnieuw voor de meedelige roman, net als in 2011 met *1q84*. Voor wie die trilogie toen wat teleurstelde, wees gerust. Dit eerste deel is weer een echte Murakami, meeslepend en verslavend.

Het verhaal start met een proloog waarin de ik-persoon, een schilder, een portret moet maken van 'een man zonder gezicht'. Murakami heeft de lezer dan meteen waar hij hem hebben wil: in een wereld waar niets vanzelfsprekend is en waar het onverklaarbare net zo reëel kan zijn als een kopje koffie op een tafelblad. Hij zet het romanpersonage voor een moeilijke, misschien wel onmogelijke opdracht. Want hoe het niets te schilderen?

Wat volgt is één grote terugblik van de ik-persoon op de eerste maanden nadat zijn vrouw plotseling hun huwelijk heeft verbroken. Eerst weet hij zich geen raad en na een wilde auto-tocht dwars door Japan, belandt hij via een vriend in het voormalige huisje van de beroemde kunstschilder Tomohiko Amada. Zijn rustige, alledaagse huwelijksleven is verleden tijd, maar in de eenzaamheid van dit huisje in de bergen, wordt het niet meer rustig.

geklingel

Na een wat lange aanloop (zo'n honderd pagina's) komt er echt urgentie en spanning in het verhaal als de ik-persoon het schilderij 'De moord op de Commendatore', op zolder vindt, een werk dat niemand van Amada kent. Hij raakt helemaal geobsedeerd door dit krachtige en ook gewelddadige schilderij, dat niet alleen naar Mozarts opera *Don Giovanni* kan verwijzen, maar ook naar een verijdelde moordaan-slag in 1938 in Wenen. Het is het begin van een intense zoektocht naar de betekenis van dit schilderij.

Op subtiele wijze laat Murakami de gewone werkelijkheid in deze roman steeds meer kantelen. Telkens lijkt er iets of iemand wat van de ik-persoon te willen. Menshiki, zijn merkwaardige buurman, wil dat hij een portret van hem schildert, terwijl hij daar net mee is gestopt. Maar Menshiki schilderen, zorgt ook dat er zich iets in hemzelf opent. Hij diept dingen in zichzelf op die hij nog niet kende.

Prachtig is ook het geklingel van een belletje, waardoor de ik-persoon midden in de nacht wordt gewekt. Iets of iemand roept hem, en als een soort kleine bijbelse Samuel gaat hij op on-

derzoek uit. Het geluid komt onder de grond vandaan, die uiteindelijk ook wordt afgegraven. Bij de ik-persoon moet er een opening komen voor andere dimensies in zijn leven, een soort ontvankelijkheid voor het onalledaagse. Dat zorgt voor nog meer onbevattelijke gebeurtenissen, zoals de zogenaamde 'Idee' uit de titel die aan hem verschijnt. Murakami is meester in het geloofwaardig beschrijven van het ongeloofwaardige. Ook in deze roman krijgt hij het voor elkaar: als lezer geloof je hem. Misschien komt dit omdat Murakami ook het alledaagse, zichtbare, zintuiglijke leven zo precies beschrijft. Tot in detail lees je wat de ik-persoon eet en hoelang hij slaapt. Ook hoe hij vrijt, in vaak expliciete scènes, met vooral een getrouwde vriendin, iets wat voor hem overigens geen moreel issue is. Juist doordat je het 'gewone' leven zo scherp voor je ziet, wordt ook het onalledaagse levensrecht.

gespletenheid

Wie graag wil weten waar de verschillende beelden, personages en gebeurtenissen in Murakami's werk voor zouden kunnen staan, kan terecht bij Ype de Boer. In zijn goed doordachte boek *Murakami en het gespleten leven* gaat deze jonge filosoof op zoek naar antwoorden. Hij behandelt alle fictie, tot Murakami's nieuwste roman, die in het Nederlands is vertaald. Zijn poging om een 'alomvattende interpretatie' en filosofische duiding te geven, is geslaagd te noemen. Zijn gedegen analyses verhelderen en zijn ook een krachtig antwoord op iedereen die meent dat Murakami slechts vermaak biedt. De Boer ziet in Murakami's fictie één grote overeenkomst: elk hoofdpersonage wordt geconfronteerd met het feit dat zijn leven gespleten is. Uit zelfbehoud en angst probeert hij zijn alledaagse, routinematige leven in stand te houden, maar iets dringt zijn leven binnen. Vreemde wezens, eigenaardige mensen, of tot leven gekomen voorwerpen morrelen aan zijn versterde leven. Deze indringers zijn niet zomaar personages, zo laat De Boer zien, ze kunnen goed staan voor delen van het zelf van het personage. We zijn getuigen van een conflict, of, waarvan hij liever spreekt: dynamiek. Het Murakami-personage is een innerlijk verdeeld mens.

Na elk hoofdstuk volgt een 'Aantekening' waarin De Boer een element uitlicht en koppelt aan onze cultuur. Hij maakt daarbij gebruik van met name de inzichten van de Italiaanse denker Giorgio Agamben, bijvoorbeeld over 'ervaringsarmoede'. We beleven in onze cultuur wel van alles, maar kunnen we belevenissen ook omzetten in ervaringen, tot iets wat ons verandert en ons richting kan geven? En hoewel hier en daar wat meer nuance goed zou zijn, ziet hij het veelvuldig gebruik van allerlei media (zoals Facebook) als een van de boosdoeners. We blijven daarmee op een veilige afstand. Dit is misschien wel het interessantste deel van het

boek. Want hier hoeft je geen Murakami-lezer of -fan voor te zijn.

Mooi is ook hoe De Boer laat zien waarom wij als moderne, westerse mens Murakami's proza zo in ons hart sluiten. Murakami vraagt aandacht voor wat zich aan onze wetenschappelijke blik onttrekt en wat we vaak met onze verstandige hoofdjes wegwijsen: het onverklaarbare, niet te verifiëren zaken als alles overstijgende liefde, en misschien zelfs wel de ziel. Na 'de dood van God' zijn veel westerlingen dit soort noties kwijtgeraakt, maar Murakami graaft ze op en herstelt ze bij ons in ere. Zonder dit overigens te doen in morele termen van goed en kwaad of vanuit een bepaalde religieuze overtuiging. Want religieuze tradities en religieuze taal zijn voor velen onleesbaar geworden volgens De Boer. Murakami geeft antwoord aan 'de spirituele verlangens van de goddeloze, moderne mens'.

In de levenskunst die De Boer met name in de epiloog formuleert, draait alles om dynamiek en de mogelijkheid tot verandering, die je vindt op de grens tussen het bekende en het onbekende. Liefde is daarin misschien wel de grootste transformerende factor, meent De Boer. Je laten bewegen door het leven, zo schrijft hij in een mooie passage, is zoiets als 'verliefd worden op het leven zelf'.

Bij de levenshouding die De Boer voorstelt, blijf je in beweging. Hij dicht dit vooral positieve eigenschappen toe, zoals liefde en ontvankelijkheid voor anderen. Maar hier gaat hij wel een stap te snel. Ook het duistere van geweld en haat is immers bij de delen van het zelf van het Murakami-personage terug te vinden, en vermoedelijk bij elk mens. Je hebt soms rust en balans nodig om terug en vooruit te kunnen kijken of je handelen wel ethisch verantwoord was. Hoe dan ook zet De Boer met zijn loflied op de gespletenheid flink aan het denken. ■

De moord op de Commendatore – Een Idee verschijnt (deel 1)

YPE DE BOER. UITG. AMSTERDAM UNIVERSITY PRESS, AMSTERDAM 2017. 203 BLZ. € 19,99

- + meeslepend en verslavend
- + zijn verrassende beelden blijven hangen
- roman heeft een wat lange aanloop

iemand zoeken die past bij hoe jij jezelf ziet, alsof je een meubelstuk zoekt dat niet mag vloeken bij de inrichting van je kamer. Stel je voor dat de liefde van je leven helemaal niets verandert aan hoe jij naar het leven kijkt! Murakami laat zien, en ik hopelijk ook, dat liefde ook anders kan zijn.'

Naar aanleiding van Murakami en het gespleten leven

YPE DE BOER. UITG. AMSTERDAM UNIVERSITY PRESS, AMSTERDAM 2017. 203 BLZ. € 19,99